

**Co-funded by
the European Union**

АКТИВУЮЧИЙ СЦЕНАРІЙ УРОКУ розроблений в рамках проєкту „ІННОВАЦІЇ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ”

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

1. Мета посібника

Цей посібник був розроблений як комплексний інструмент методичної підтримки для вчителів, тренерів та освітян, які реалізують цикл із 20 активізуючих сценаріїв, присвячених тематиці критичного сприйняття інформації, розпізнавання фейкових новин і дезінформації, а також розвитку медійних і цифрових компетентностей учнів.

Його головна мета:

1. **Забезпечення методичної узгодженості** – усі заняття в циклі базуються на спільних дидактичних принципах, використовують повторювані формати вправ (напр., аналіз у таблицях, робота в групах, модераційні дискусії) та набір дидактичних інструментів (робочі картки, картки інструментів фактчекера, джерельні матеріали).
2. **Полегшення підготовки уроків** – посібник надає вчителю готові вказівки, як спланувати, провести й підсумувати заняття на основі кожного з 20 сценаріїв, а також як адаптувати зміст до віку, досвіду та рівня учнів.
3. **Уніфікація способів оцінювання результатів навчання** – завдяки набору методів оцінювання (поточна евалуація, самооцінка учнів, групова оцінка, міні-проєкти) можливо відслідковувати прогрес і порівнювати результати в різних класах чи групах.
4. **Інтеграція змісту в єдину освітню програму** – посібник показує, як теми окремих сценаріїв поєднуються у більші модулі (напр., „Вступ до фейкових новин”, „Механізми маніпуляції”, „Спеціалізовані сфери дезінформації”, „Практичні дії та учнівські проєкти”), забезпечуючи поступовий розвиток компетентностей від базового рівня до поглибленого.
5. **Розвиток установок і навичок учнів**, зокрема:
 - критичне мислення та аналіз джерел,
 - розпізнавання маніпуляцій і технік переконання,
 - свідоме користування соціальними мережами та інтернетом,
 - відповідальне реагування на дезінформацію,
 - уміння працювати в групі та аргументувати власну позицію.
6. **Підготовка молоді до ролі свідомих громадян** – цикл має не лише освітній, але й виховний вимір, формуючи ключові компетентності для функціонування в інформаційному та демократичному суспільстві.

Проєкт спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

2. Загальні засади циклу

Цільова група

Цикл був запроєктований для:

- учнів старших класів початкової школи, (11-15 років),
- учнів середніх шкіл (ліцеї, технікуми, професійні школи),
- молодіжних груп позашкільної освіти (будинки культури, молодіжні клуби, організації).

Зміст і методи роботи можуть гнучко адаптуватися до віку, досвіду й рівня учасників, щоб зберегти баланс між доступністю та глибиною аналізу.

Тривалість занять

- Стандартний сценарій: 45–60 хвилин – ідеально для одного шкільного уроку.
- Вчитель може ділити сценарій на модулі (напр., теоретична частина + практичні вправи) та проводити їх у двох окремих блоках.

Форма роботи

Цикл базується на активізуючих методах, які залучають учнів до процесу навчання через:

- аналіз випадків – учні працюють із реальними чи стилізованими прикладами новин, постів та візуальних матеріалів,
- групову роботу – завдання, що потребують співпраці, розподілу ролей і спільного формулювання висновків,
- модераторські дискусії – розмови, які веде вчитель задля обміну аргументами та критичної рефлексії,
- симуляції – відтворення ролей (напр., журналіст, фактчекер, споживач контенту) у реалістичних сценаріях,
- освітні ігри – зокрема „Викрий фейкову новину!” як підсумок циклу або елемент закріплення знань.

Головні дидактичні цілі циклу

- 1. Розпізнавання фейкових новин і механізмів дезінформації**
 - ідентифікація попереджувальних сигналів у тексті, зображенні, звуці,
 - знання типових технік маніпуляції (клікбейт, дипфейк, змови, емоційні заголовки).
- 2. Критичний аналіз джерел**
 - оцінка достовірності автора, джерела та матеріалу,
 - розпізнавання надійних фактчекінгових порталів,

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- робота з картою інструментів фактчекера.
- 3. **Розвиток стійкості до маніпуляцій**
 - вправлення в розпізнаванні мови переконання та маніпуляції,
 - підвищення усвідомлення власних емоцій і реакцій при контакті з інформацією,
 - розуміння впливу алгоритмів, інформаційних бульбашок і цифрових відлунь.
- 4. **Уміння реагувати та протидіяти фальшивому контенту**
 - знання способів повідомлення про дезінформацію (у соцмережах, до фактчекінгових організацій, інституцій),
 - створення власних міні-кампаній (напр., „STOP FAKE NEWS”),
 - просування відповідального поширення інформації.

Структура цілого циклу

Цикл складається з 20 сценаріїв, згрупованих тематично у чотири модулі:

1. **Основи розпізнавання фейкових новин** – теми 1–5
2. **Механізми та техніки маніпуляцій** – теми 6–10
3. **Фейкові новини в різних сферах життя** – теми 11–15
4. **Практичні дії та учнівські проєкти** – теми 16–20

Кожен модуль завершується практичним завданням для закріплення знань (аналіз кейсу, міні-дебати, освітня гра, командний проєкт).

3. Структура циклу тематичного

Теми сценаріїв (1–20):

1. **Що таке фейкові новини? Розпізнаємо неправдиву інформацію крок за кроком**
Вступ до теми дезінформації – визначення, приклади, контексти.
2. **Як створюються фейкові новини і хто їх поширює? За лаштунками маніпуляцій**
Аналіз намірів (політичних, економічних, ідеологічних) та механізмів створення фейкових новин.
3. **Фейкові новини в політиці – коли брехня змінює демократію**
Вплив дезінформації на вибори, політичні кампанії, громадську думку.
4. **Коли інформація бреше – як маніпулюють нашими емоціями?**
Вплив емоційних повідомлень на наше сприйняття інформації.

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

5. **Правда чи думка? Як відрізнити інформацію від коментаря**
Розвиток умінь аналізу інформаційних і публіцистичних текстів.
6. **Боти, тролі й фейкові акаунти – хто насправді є відправником інформації?**
Розпізнавання неавтентичних профілів і автоматизованої активності в мережі.
7. **Клікбейт – коли заголовок бреше більше, ніж зміст**
Аналіз мовних та візуальних прийомів привернення уваги.
8. **Фішинг і фейкові сайти – як фейкові новини стають інструментом шахрайства?**
Дезінформація як спосіб викрадення даних і грошей.
9. **Діпфейк – чи можна довіряти тому, що ми бачимо й чуємо?**
Візуальна й звукова маніпуляція – загрози та способи розпізнавання.
10. **Теорії змови – як розпізнати й як від них захиститися?**
Риси наративів змови та їхній вплив на суспільні настрої.
11. **Дезінформація в медицині – фейкові новини, що шкодять здоров'ю**
Аналіз прикладів (щеплення, пандемія, альтернативне лікування).
12. **Російські фейкові новини щодо України та ЄС – інформаційна війна**
Приклади дезінформації як елементу геополітичної стратегії.
13. **Селебриті та плітки – як неправдива інформація функціонує в шоу-бізнесі?**
Роль розважальних медіа у формуванні думок і поширенні фейкових новин.
14. **Як перевірити джерело інформації? Практичні інструменти та стратегії верифікації**
Оцінка достовірності медіаматеріалів і авторів.
15. **Повідом про це! Де й як реагувати на дезінформацію?**
Шляхи повідомлення про фейкові новини та роль користувачів мережі.
16. **Фактчекінг – як працюють організації, що перевіряють інформацію?**
Методи роботи, джерела, суспільна відповідальність.
17. **Алгоритми, інформаційні бульбашки та цифрове відлуння – як інтернет показує лише те, що ми хочемо бачити?**
Персоналізація контенту та її вплив на погляди.
18. **Стійкість до маніпуляцій – як бути свідомим споживачем інформації?**
Розвиток цифрових і громадянських компетентностей.
19. **Учнівська кампанія „STOP FAKE NEWS” – освітній проєкт**
Учні створюють власні соціальні ініціативи для підвищення обізнаності.
20. **Симуляція дезінформації – освітня гра „Викрий фейкову новину!”**
Практичне заняття, що базується на медійній симуляції та аналізі випадків.

Підсумок тем сценаріїв

Представлені 20 тем розташовані у логічній дидактичній послідовності, в якій учні проходять шлях від ознайомлення з базовими поняттями й розуміння механізмів дезінформації (теми 1–5), через аналіз інструментів і технік маніпуляцій (теми 6–10), аж до розпізнавання фейкових новин у конкретних сферах життя (теми 11–15).

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

Наступні сценарії (теми 16–20) зосереджуються на практичних діях – перевірці інформації, реагуванні на дезінформацію, розумінні впливу алгоритмів та розвитку стійкості до маніпуляцій.

Кожна тема може реалізовуватися як окремий урок, але в структурі циклу вони формують цілісну освітню програму, в якій:

- перші модулі наголошують на усвідомленні та розпізнаванні загроз,
- середні – на аналізі й розумінні інструментів,
- заключні – на діях та свідомій участі в інформаційному обігу.

Гнучкість реалізації:

Вчитель може:

- реалізувати весь цикл у запропонованій послідовності,
- обирати окремі тематичні блоки залежно від потреб класу,
- поєднувати сценарії в модулі (напр., „Фейкові новини в політиці та суспільному житті”, „Техніки маніпуляцій”, „Цифрова стійкість”).

Кінцевий результат для учня:

Після завершення циклу учень:

- уміє самостійно оцінювати достовірність інформації,
- розпізнає найпоширеніші форми дезінформації,
- знає інструменти верифікації,
- знає, як реагувати на фейкові новини та як обмежувати їх поширення,
- розуміє свій вплив як користувача медіа на формування інформаційного обігу.

4. Планування реалізації

Послідовність реалізації

Рекомендується проводити заняття у порядку від 1 до 20, оскільки кожен наступний сценарій розвиває й поглиблює матеріал попередніх. Така структура дозволяє учням поступово здобувати знання – від базових визначень і механізмів до розширених стратегій перевірки та реагування на дезінформацію.

Можливість поділу циклу на модулі

За потреби сценарії можна реалізовувати у тематичних модулях, зберігаючи внутрішню послідовність уроків у кожному модулі:

- **Вступний модуль (теми 1–5)** – основи, поняття, перші навички аналізу інформації.

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- **Модуль „Техніки маніпуляцій”** (теми 6–10) – інструменти, способи впливу, розпізнавання форм маніпуляцій.
- **Модуль „Спеціалізовані сфери дезінформації”** (теми 11–15) – фейкові новини у конкретних сферах життя.
- **Модуль „Практика і дії”** (теми 16–20) – практичні заняття, симуляції, освітні кампанії, тренування реакцій на дезінформацію.

Тривалість

Кожен сценарій розрахований на 45 хвилин. У випадку розширеного режиму (90 хвилин) можна додати додаткові вправи, аналіз джерел чи підсумкові дискусії.

Гнучкість

Заняття можна адаптувати до кількості годин, передбачених для циклу, але рекомендується протягом одного навчального року зберігати послідовність і тематичну узгодженість. Якщо цикл перервано, варто зробити коротке повторення попереднього матеріалу перед переходом до наступного модуля.

5. Методи і форми роботи

Активізуючі методи

Добір методів базується на принципі максимального залучення учасників у процес навчання через дію, аналіз та рефлексію. Використовувані техніки дозволяють розвивати як пізнавальні, так і соціальні навички.

- **Аналіз випадків (case study)** – робота з реальними або змодельованими прикладами фейкових новин (тексти, графіки, аудіо/відео).
- **Групова робота з розподілом ролей** – симуляція роботи редакції фактчекінгу, де учасники відповідають за різні етапи перевірки інформації.
- **Мозковий штурм** – генерування рішень, стратегій перевірки чи способів реагування на дезінформацію.
- **Дебати „за і проти”** – зіставлення різних позицій на основі фактів і джерел, вправлення в аргументації та критичній оцінці змісту.
- **Симуляції й освітні ігри** – відтворення сценаріїв, у яких учні виконують ролі творців фейків, споживачів і фактчекерів, щоб краще зрозуміти механізми маніпуляцій.
- **Мініпроекти учнів** – створення освітніх кампаній, плакатів, інфографік або коротких відео, що популяризують достовірну інформацію.
- **Використання цифрових інструментів** – практичне застосування пошуковиків зображень, баз фактчекінгу, порталів перевірки інформації та аналізаторів джерел.

**Co-funded by
the European Union**

Форми роботи

Для забезпечення різноманітності занять використовуються різні форми організації, які дозволяють індивідуалізувати процес навчання та розвивати навички співпраці.

- **Індивідуальна робота** – самостійний аналіз, заповнення карток, складання критеріїв оцінки достовірності.
- **Робота в парах** – взаємна перевірка джерел, верифікація інформації в реальному часі, підготовка коротких звітів.
- **Малі групи (3–5 осіб)** – спільний аналіз матеріалів, дискусія над сигналами маніпуляції, підготовка презентацій результатів.
- **Фронтальна робота (весь клас)** – модераторні обговорення, мозкові штурми, створення карт мислення й правил „доброго споживача інформації”, публічні презентації проєктів.

6. Матеріали та інструменти

Щоб заняття були цікавими, практичними та базувалися на реальних прикладах, кожен сценарій має супроводжуватися набором матеріалів та інструментів для тренування критичного мислення і аналізу інформації в різних формах.

Базовий пакет для кожного сценарію:

- **Картки новин** – набір різних типів контенту: правдивого, фейкового, маніпулятивного, сатиричного, клікбейтного.
 - Мінімум 6 на групу (рекомендовано 8–10).
 - Формат: друкований або цифровий (PDF, презентація).
 - Джерела: справжні статті, пости з соцмереж, приклади, створені для уроку.
- **Таблиця аналізу** – формат А3 або А4, з чітким поділом на колонки.
- **Картка інструментів фактчекера** – список контрольних питань:
 - Чи є автор і дата публікації?
 - Чи відоме і достовірне джерело?
 - Чи надано посилання на оригінальні дані?
 - Чи можна підтвердити інформацію у двох незалежних джерелах?
 - Які емоції викликає контент – чи це спроба маніпуляції?
- **Список порталів фактчекінгу та баз верифікації:**
 - Польща – Demagog.org.pl, Konkret24, Fakenews.pl
 - Чехія – Manipulatoři.cz, Demagog.cz
 - Словаччина – Demagog.sk, Infosecurity.sk
 - ЄС та міжнародні – EUvsDisinfo.eu, EDMO.eu, Snopes.com, FactCheck.org

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

- **Доступ до інтернету або друкованих матеріалів** з результатами пошуку, звітами фактчекінгових організацій, уривками статей, скріншотами соцмереж.
- **Додаткові матеріали:**
 - Інструкції перевірки зображень і відео.
 - Приклади „до і після” (оригінал і змінена версія).
 - Шаблони плакатів, інфографік, постів.
- **Рекомендовані цифрові інструменти:**
 - Пошуковики зображень: Google Images, TinEye, Yandex Images.
 - Портали для аналізу акаунтів і контенту в соцмережах.

7. Роль учителя

Роль учителя є багатовимірною і вимагає гнучкого поєднання кількох функцій залежно від етапу уроку, рівня групи й теми. Ефективність занять значною мірою залежить від того, чи зможе викладач створити атмосферу довіри, відкритості й зацікавленості, зберігаючи при цьому якість роботи.

1. **Модератор** – керує дискусією, ставить уточнюючі питання, стежить за конструктивністю розмови.
2. **Інструктор** – показує крок за кроком, як користуватися інструментами фактчекінгу, дає практичні поради.
3. **Коуч** – мотивує до самостійного мислення, зміцнює впевненість учнів, заохочує до ініціативності.
4. **Аніматор** – підтримує динаміку занять, вводить елементи ігровізації, використовує приклади з медіа.
5. **Куратор змісту** – стежить за коректністю матеріалів, реагує на прояви мови ворожнечі, забезпечує емоційну безпеку учнів.

8. Поради для проведення занять

- Починай з прикладів, близьких учням (меми, TikTok, Instagram).
- Теорія має займати максимум 15–20% часу, головний акцент – на практиці.
- Став провокативні питання: „Як це можна перевірити?”, „Де знайти підтвердження?”.
- Розподіляй ролі в групах (лідер, аналітик, верифікатор, презентатор).
- Починай із простих прикладів (клікбейт), поступово ускладнюй (змова, дипфейк).
- Міняй форми роботи кожні 10–15 хвилин (група → пара → клас).
- Створюй безпечний простір для дискусій – помилки розглядай як частину навчання.

Проект спільно профінансований Європейським Союзом

**Co-funded by
the European Union**

9. Евалуація й оцінювання

1. **Поточна евалуація** – короткі питання наприкінці уроку, міні-анкети онлайн, аналіз карток, спостереження активності.
2. **Підсумкова евалуація** – тести (вибіркові, відкрита форма, „правда/брехня”), мініпроекти (плакати, відео, інфографіки), симуляції з новими матеріалами.
3. **Самооцінка учнів** – картка „Мої компетентності з перевірки інформації” (до і після циклу), рефлексія з головними висновками.
4. **Критерії успіху** – учень:
 - самостійно визначає достовірність новин,
 - знає мінімум 3 фактчекінгові портали,
 - уміє назвати щонайменше 4 техніки маніпуляції,
 - знає процедуру повідомлення про фейкову новину.

